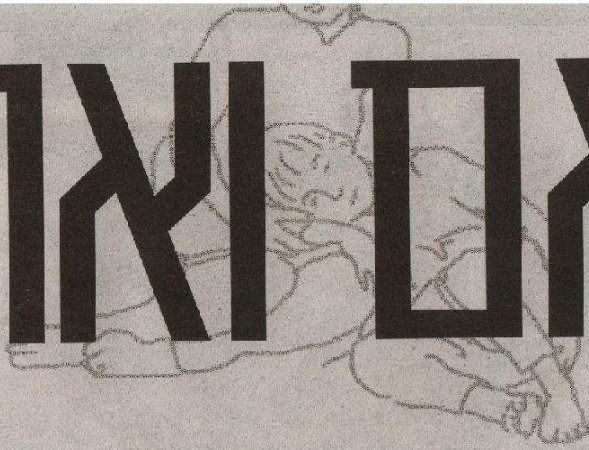

אדם ואחות

עוד לא מלאו להם 20, ותוך יום הם הפכו הורים לארבעה או חמישה ילדים, שרק אתמול היו האחים שלהם • "כשאמא מתה", מספר גשאו אלמה. "ישר אחתי לעובדים הסוציאליים שאפילו לא יחשבו לפזר אותנו, כי הילדים האלה איבדו מספיק" • "כשאנשים מסתכלים עלינו מהצד, אומרים שאנחנו מסכנים", מודה מנטמר מולויה. "זה לא נעים, אבל אנחנו די מרגישים ככה. קשה להסתדר בלי ההורים. אין מי שיפנק אותנו"

רדתי חצי שנה לפני הזמן, והתחלתי לעבוד במשלוחים ולפרנס את האחים. "אני חושב שהם התבגרו יותר מהר מילדים אחרים. הם לא יכולים להתפנק. אני לא יודע מה עובר להם בראש, כי אנחנו לא מדברים על זה, אבל בחוץ הם די שמחים. אם לא חושבים על המצב, כמובן. הכי קל לשקוע במחשבות של מה היה קורה אילו, אבל זה לא מוביל לשום מקום. "כשאני מבקש מהם לעשות משהו, זה יותר קשה מאשר להוריה, כי אני צריך להסביר לנהל משא ומתן, ככל זאת אני לא באמת אבא או אמא שלהם. אבל אנחנו לא רבים. יש ימים יותר קשים, כשלא מתחשק להם לקום לבית הספר".

"גשאו אחראי על הבית", מכריזה אסקר בת ה-11. "הוא עושה הכל". "הוא מתעסק עם הפרנסה והחשבון בנה, אחותי מוריה מבלשת, ואני מנקה", מתקנת יסמין (יבטוטרו) בת ה-19. "הקטנים היו יותר מפונקים, אבל הם למדו להשלים עם המציאות. מה לעשות, אנחנו לא אוכלים כל מה שרוצים. כל אחד מתמודד עם זה בצורה שונה", ממשיכה יסמין. "אני, למשל, חייה במועקה, כי כשיוצאים ומנסים להסתכל על העולם מסביב, ישר מתחילות השוואות – איהו באסה ולמה זה הגיע לנו. בגלל זה אנחנו לא מדברים על ההורים. למה לפתוח את הפצעים?" המסיבה נגמרת, וצריך לחזור לשגרה – לדידה הקטנה, שלחלק מחבריה אין אפילו דלת. הגדולים משתדלים לשמור על אווירה ביתית: הספת אולי מרופפות ואין כסף לחוגים, אבל יש אקווריום עם דגים ויש גם כלכלב. בתוך ארון, מאחורי וכוזית, תמונה של האם, מקושטת בפרושים. מיכאל מנצל את היציאה של אחיותיו ומגביר את המוזיקה לפוליווליום. "אני יוצא, כן, אבל זמן לְהִבְרָה ממש לא היה לי ער עכשיו. חוץ מזה, לאן אני אביא אותה?" "פעם ניסיתי לתכנן את החיים שלי, מה יקרה כשאחתי הצעירה תהיה בת 18 ותתחיל לראוג לעי צמה, אבל זה יקרה כשאני אהיה כבר אחרי 30, או מזה, אני אתחיל את החיים שלי רק בגיל 30 זה היה מתסכל".

חושבת כמו אחא

יש גם משפחות שמתחילות רק עתה את הדרך הקשה. ברירה צפופה במרכז קליטה בכאר-שבע גרים שישה אחים בני משפחת מלוויה, שעלו לארץ לפני שלוש שנים. כשרגייאו בן ה-22, שלומד במכללת

לסיים לימודים לא היה לה זמן, "אבל לבנות אני משתדלת שיהיה כמה שיותר מגיע להן. אני בטוחה שהן יסיימו 12 שנות לימוד, ואוכל לראות אותן באוניברסיטה. זה החלום שלי". אסרס'ן מתעקשת שאין כלבה טינה כלפי אבא, שנשט את המשפחה. "אולי באיזשהו מקום אני גם אוהבת את אבא, היא אומרת. "היה לו קשה. הוא לא הס' תר עם השפה והעבודה. אחרי שאמא נפטרה הוא גידל אותנו לבד חמש שנים. אני יכולה להבין את הרצון שלו לברוח. הוא מתקשר פעם בשנה לרקח או שתיים, וישר מתחיל לבכות. הוא אומר שהרגיש לא טוב. "אני מבקשת ממנו לחזור, שיהיה לנו יותר ביטחון, שיהיה משהו שמגן עלינו ושחלוק איתי את האחריות. מורו להגיד את זה כשאני כבר בת 25, אבל הייתי רוצה שיגידו אותי במקום שאני אגדל אחרים".

בחוץ הם די שמחים

ביום הבר מצווה שלו, מיכאל אלמה בן ה-13 עומד, מרות, בכנריו החדשים, בבית הכנסת "אוהל משה" באופקים. אחיו הגדול גשאו, בן ה-23, יושב בצד ולא מריר ממכאל את עיניו. "אני בקושי מאמין שהצלחנו להגיע לרגע הזה", הוא אומר, "אני מאור גאה בו". האחיות הצעירות של גשאו ומי כאל מצחקות למעלה בעורת הנשים. אחרי העלייה לתורה, אנשי ארגון סל"ע (מרכז סיוע לעולה במשבר) מארגנים למיכאל מסיבה במועדון הקהילתי, עם קייטרינג ומוזיקה ומי תנות. "חשוב לזכור מנין באת, אבל חשוב גם לדעת לאן אתה הולך", אומר לו מיכה פלדמן, שהיה ראש משלחת הסוכנות בארץ והיום מכונה בקהילה "אבא מיכה".

משפחת אלמה עלתה לארץ ב-1991. האב נפטר לפני שנים, האם מתה מסרטן לפני ארבע שנים, וגשאו הפך לאפוטרופוס של ארבעת אחיו הקטנים. הוא היה רק בן 19 כשהם נותרו לבד, חייל בגבעתי. "אמא הייתה חולה בערך שנה, וראינו מה הולך לקרות, אבל היא לא ביקשה ממני כלום. "כשהוא מתה, ישר אמרתי לעובדים הסוציאליים שאפילו לא יחשבו לפזר אותנו. הרעתי להם שכולם נשארים ביחד, כי הילדים האלה איבדו מספיק. השתד

תי את זה, כי הייתי צריכה לעבור. אני לא מתחרטת, כי האחיות שלי מדהימות. הן פשוט מתנה". "כשבילנו היא גם אמא וגם אחות", אומרת ארנ'ן מברטו. "אחות היא יותר כמו חברה, והורה זה מי שמגן עליך או היא גם זה וגם זה. "בהרבה דברים אני מרגישה שונה, כי אין לי הורים. ילדים אחרים עושים סגנות להורים שלהם. אני חושבת שלא הייתי טורקת דלת או עושה בלגן להורים, ובטח שלא לאחותי. אני רק מקווה בשבילה שהיא תהיה מאושרת, כי כל הזמן היא רק רוצת לנו. היא לא יוצאת בכלל. רק הולכת לעבודה, וחוזרת לטפל בבית ולשמור עלינו". אומרים שבנות אוור קווארה, מההרים, הן הכי יפות בארץ, אבל לחבר רציני אסרס'ן לא התפתנה. כדי לפרנס את המשפחה היא מדיקה במוסד לאנשים עם פיגור שכלי ברחובות, ועושה הרבה משמרות, גם בלילות. לבנות היא לא יוצאת, והחברות כמעט לא באות אליה. "כשביל לצאת צריך לותר על עבודה. כששי לי זמן, אני מעדיפה להיות עם הבנות בבית.

נששה מזוהביה

צילום: אדוארד קפונ

במבט ראשון נראית הרירה בנסיציונה כמו דירת שותפות: שתי בנות שקועות בס' פרי לימוד בסלון, עוד אחת מכינה תה במטבח, הרביעית עובדת. אבל התמונה בשחור-לבן על הקיר, של אבא שנשט לפני חמש שנים לאתיופיה ולא חזר, רומט שהסיפור כאן אחר. תמונה של אמא אין להן. היא נפטרה לפני תשע שנים בכפר בארץ, ולא התירה אחריה דבר. האחות הגדולה אסרס'ן (שרה), בת 25, מגדלת לבד כבר חמש חצי שנים את ארבעת אחיה הצעירים. גטו עומד לסיים את השירות הצבאי, תמר בת ה-18 יצאה זה עתה לשירות לאומי, וארנ'ן בת ה-16 ומנט' גבוש בת ה-14 – תלמידות.

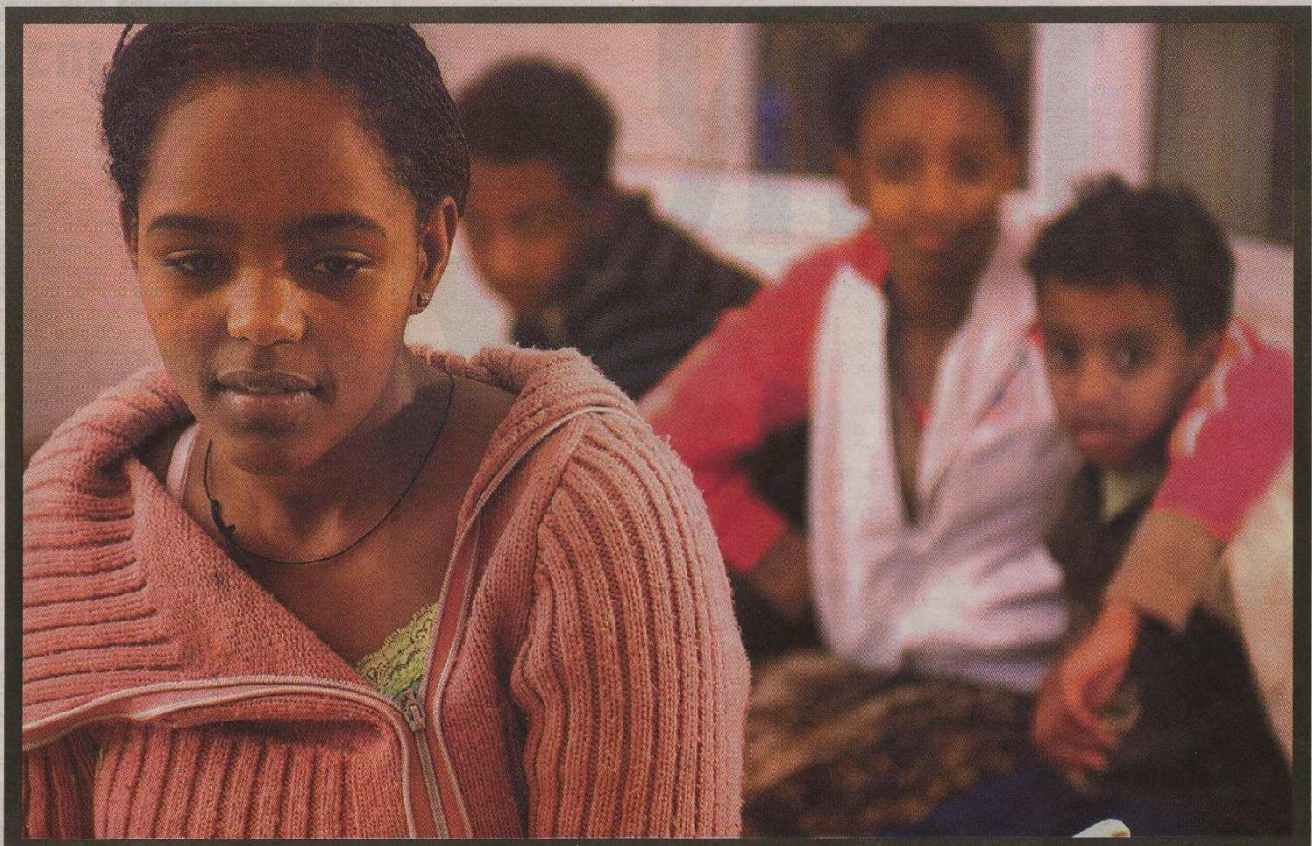
הצעירות לא נזכרות את אמא ובקושי מדברות על אבא, אבל אצל אסרס'ן הפצע פתוח. "הוא התלונן על בעיות בריאות, ונסע לרופא בארץ. כשחלפו שלושה חודשים, הבנתי שאנחנו בבעיה. במשך שנה לא שמענו ממנו בכלל. לא היה לנו כסף ולא כלום. "היינו או רק זמן קצר בארץ, והכל היה כמו חושך – לא ידעתי למי לגשת, מי יכול לעזור, מה לעשות עם כל היל' דים. משבע בבוקר עד ארבע בצהריים הייתי בשירות לאומי, ואו הלכתי לעבוד לתוך היללה, כדי שיהיה לנו מה לאכול, כי בנישוח הלאומי הפסיקו להעביר את הקצבה של אבא.

"כבתי הזמן, אבל לא נשברתי, כי ידעתי: "שאם אני אפול, לא יהיה מי שירימי אותי. הייתי כסך הכל בת 18. אחרי כמה חודשים בכל זאת הלכתי לשירותי הרווחה, להגיד שאבא נשט ולא חוזר, ואנחנו לבד ואין כסף. הם ישר הציעו לי לשלוח את הבנות לפני מות. אמרתי: ממש לא.

"זה מעצבן שמציעים בכלל דבר כזה. אם אני אשב לבד בבית ריק למישהו יהיה יותר קל? אבל ניצחתי, והתחוקתי. היום לפני חמש שנים חצי אני לא אתה. בחורה. עכשיו הרבה יותר קל, בלי הסיפור של בעיות בבית הספר, ולהסביר כל פעם למה אני באה לפגוש עם המורים ולא אחד ההורים. "אבל ורתיתי על עצמי. תוכננתי ללמוד ולא עשיתי

משפחת אלמה. "אנחנו לא מדברים על ההורים. למה לפתוח את הפצעים?"

המצב מסוכן במיוחד במשפחות שבהן הילדים התייתמו לאחר שהאב רצח את האם והתאבד, או שהוא יושב בכלא. רק בשלוש השנים האחרונות נרצחו 12 נשים מהעדה בידי בני זוגן.

"זה הפיל יוסי. מאז שהוא התנפל על הפילה עשירי והרג אותה, העבירו אותו לחצר נפרדת", מספר המדריך בספראו לקבוצה של ילדים. "בן ה-8 מעולם לא היה בגן חיות עד היום, והרצח מסקרן אותו. מאז שאביו שפראו רצח, באוקטובר האחרון, ברקירות סבין את אשתו צ'קולה לעיני הילדים, ו' מנתב הרבה שירות אל נושא המוות.

ו' גם פוחד להישאר לבד. כשהאחים הגדולים הלכו להחזיר מקרד ששאר ברירה מימי השבעה, ובבית נשארו רק בנות שירות לאומי שמלוות את המשפחה, הוא נלחץ. "איפה הם, איפה המי", שאל בלי הרף. "איפה האחים שלי? הלב שלי אומר שהם מתים".

כעת, זו פעם ראשונה שהמשפחה המצומצמת יוצאת ליום כף. ראשון של הנעדרת מכוסה עדיין במי טפחת. הן גוזו את שערן לאות אבל. "הגענו אליהם יום אחר הרצח", אומרת תמוך, רכות בנות השירות בסל"ע, "עולמם חרב עליהם. בחורש הראשון לא ריבדנו איתם על לימודים כלל. הם בקושי למדו עברית".

"הם מקבלים באהבה מה שנתנים להם, ואין להם שום דרישות", אומרת חני, בת שירות ממוצא אתיופ. "מתביישים לבקש. זה חלק מהמגנטיות. הגדולים לא מרברים על זה, אבל הילד הקטן אומר רברים שמעביר רים בנו צמרמורת".

שפראו, האב הרצוח, נשלח לכלא. לשני האחים הגדולים יותר יש משפחות משלהם, ומקונן בן ה-20 הפך לאפרופוס ומני של אחיו הצעירים, בני 8, 10, 11, 13 ו-16: להעיר אותם בבוקר, לארגן איתם את הילקוט לבית הספר, לעשות קניות, גם לבשל. משימה לא פשוטה עבור בחור צעיר, ובורא מי שעלה לארץ רק לפני שנתיים.

ובמקרה של המשפחה הזו זה לא עבד. אחרי כמה חודשים של ניסיון לשמור על מסגרת משפחתית, הילדים פורו בין פנימיות. ■

מריבות. הם לא עושים בעיות. גם ככה המצב קשה. אין מספיק כסף, ואני עושה השלמת בגרויות.

"כשאנשים מסתכלים עלינו מהצה, אומרים שאנחנו מסכנים. זה לא נעים, אבל אנחנו די מרגישים ככה, כי קשה להסתדר בלי ההורים. אין מי שיפנק אותנו. ואנחנו גם נשארים במרכז הקליטה. משפחות הולכות, חרשים באים, ואנחנו באותו מקום. אני חולמת שיהיה לנו בית משלנו".

מנטמר רוצה להיות עובדת סוציאלית. ולממוד במכללה, כמו אחיה. אבל היא האפרופוסית של אחיה, ולא יכולה לעזוב את הבית פתאום. "גם אם תהיה לי משפחה, בעלי יצטרך לקבל את זה שאני באה עם האחים הקטנים שלי", היא אומרת. "כשאני עם ננת גילי, אני מרגישה בוגרת יותר, כי אני חושבת כמו אמא".

ולא תמיד זה מצליח

ב-16 משפחות של עולים מאתיופיה הפכו האחים הגדולים להורים לכל רבה. בנוסף לקשי הקליטה ולאבל שלהם, הם צריכים להיכנס לנעליים של הורים במשפחות מרובות ילדים – כשהם עצמם בקושי חצו את גיל ה-20.

אנשי סל"ע מלווים את המשפחות עד ליום שבו צעיר האחים מסיים שירות צבאי או לאומי – בכל התחומים: החל בסיוע משפטי לקבלת האפרופוס, סות, דרך ריוה, שיעורי עזר, בגרים, מכשירי חשמל, ועד לאלבום תמונות. כשאין הורים גאים, מי יצלם אותם?

פעם או פעמיים בשנה נפגשים האחים הגדולים במסגרת קבוצת תמיכה, לשאוב כוחות זה מזה. הילדים הקטנים נהנים מיום כף. "אנחנו רוצים שלאח שלקח על עצמו לגדל את אחיו יהיו חיים משלו. שגם הוא יוכל לממש את הפוטנציאל. באחת הסדרנות אחד האחים אמר שיתעורר שאין לו חיים. אחר סיפר שהוא רצה להמשיך להיות את, לשחק איתם – ופתאום הוא צריך להיות הורה ולשים לאחים שלו את הנבולות".

אסרספי: "כשיש לי זמן, אני מעדיפה להיות עם הבנות בבית. את אחותי הקטנה אני מגדלת מכיתה א' אני לא רואה אותה כמו אחות, אלא כמו ילדה שלי"

גשאו: "כשאני מבקש מהם לעשות חשה, זה יותר קשה מאשר להורה, כי אני צריך להסביר, ננהל משא ומתן, בכל זאת אני לא נאחת אבא או אמא שלהם"

משהיה חוליה "זה לא היה לי חלק. אני לא רואה אותה משה צרה בסלון עם אחיו הקטן, בן ה-7.

גם שתיים מבין שלוש הבנות שחולקת את אותו חדר נאלצות לחלוק גם את אותה מיטה צרה. אחת מהן, מנטמר בת ה-20, היא האמא של המשפחה. קטנה ורקיקה, עם חצאית מעל לטרנינג צבעוני, היא נראית בקושי בת 15. מוצאי שבת, וקצת פחות צופי ברירה. זש בת ה-18 נסעה בריוק לאולפא בקדומים, דנייא הבכור כבר חזר למכללה, ולמנטמר נשארו רק שלושה ילדים לטפל בהם – אבטם בת ה-15, אים בן ה-12 ואבל בן ה-7.

שני ההורים שלהם נפטרו בנוגדר שבאותיופיה. "לא נתנו לנו לעלות שבע שנים", מספרת מנטמר באמה-רית. "גרנו שם ברירה שכורה – חדר אחד גדול לכל המשפחה. אבא ואמא נפטרו לפני חמש שנים, בהפרש של חודש, ונשארו לבד. אבל היה רק בן שנה. האח הגדול שלנו עזר עם הכסף, ואני טיפלתו בילדים. ככה שרדנו שלוש שנים, עד העלייה".

"רצינו שההורים יגיעו לארץ", אומרת בשקט אבטם. הם לא מרברים על זה, אבל סימן השאלה תלוי באוויר: אילו האישור לעלות היה ניתן קודם, אולי היה אפשר להציל את אבא ואמא.

את הקירות ברירה מעטרות תמונות של ההורים בשחור-לבן. אין תמונה של כל המשפחה, או הילדים רחפו את תמונות הפספורט שלהם לתוך המסגרת, וגם כתבו על הקיר כמה פתגמים באמהרית. "נענועים לאמא זה הרגש הכי חזק", "תמיד יש פרידות, אבל אסור לשכוח את אלה שנפרדו מהם", וגם משפט אחד בעברית: "תן חיוך, הכל לטובה".

מנטמר חייבת להתקדם ולהתפתח, אומרת אבטם. "אנחנו מנסים להקל עליה. אני חוות מבית הספר ראשונה, ואני מסדרת הכל". "הטף", שממנו מכינים את ה"אינג'רה", הלחם המסורתי האתיופי, יקר, אבל מנטמר מתעקשת לבשל את האוכל של אמא, שאחיה הקטנים בקושי זוכרים. "אני בורקת להם את שיעורי הבית, ואם אדם לא חוזר הביתה בזמן אני מתעצבנת. אבל אין לנו הרבה